

Beteendestörningar hos barn som leker med eld

En intervjubaserad studie av
60 grundskoleelever

**RÄDDNINGSG
VERKET**

**Beteendestörningar hos barn som leker med eld.
En intervjubaserad studie av 60 grundskoleelever**

Rapporten har utarbetats av
Yvonne Terjestam och Olof Rydén, Lunds Universitet, Psykologiska institutionen.
Författarna svarar för innehållet i rapporten.

Räddningsverkets kontaktperson:
Eleonor Storm. Enheten för brand och räddning, telefon 054-10 43 84

Abstract

Relations between behavioural disturbances and playing with fire were studied in a group of 60 primary and intermediate school children (7-16 years of age) through separate interviews of the children and of their mothers conducted in the children's homes by a psychologist. The interviews with the children were based on their answers in a filling out questionnaire a year earlier concerning their experiences with fire. The interviews with the mothers involved use of Höök & Cederblads' revised version of The Behavioural Interview ("The Symptom List"). The results of the study, which is part of a larger investigation of children and fireplay revealed that children with greater externalising and aggressive deviances played with fire more frequently and in a more advanced way. Among the 7-12 year old children advanced firesetting was found to be related to greater withdrawal. This was seen to suggest that fireplay tend to become a general expression of psychological pressure in children prior to puberty. Prepuberty thus come forth as a period when preventive interventions can be expected to be particularly effective. The results of the study support a classification of children who play with fire more or less advanced and frequently and who may possibly be susceptible to interventions aiming at decreasing their play with fire, into three main groups: (1) those with an early antisocial debut who exhibit little behavioural control and a high degree of aggressiveness. Their antisocial tendencies are stable over time and they should not at all or only marginally be affected by interventions; (2) those who are lacking in control and who develop either externalising, or combinations of externalising and internalising behavioural deviances in response to psychological pressure. *These children are more clearly susceptible to interventions;* and (3) children who are temporarily asocial during adolescence. All three types are represented in this group. It appears that interventions getting them to choose some other form of antisocial acts than setting fire could be successful.

key words: externalising, internalising, fireplay, pupils, adolescence

Innehållsförteckning

Innehållsförteckning.....	5
Sammanfattning	5
Inledning	6
Metod	9
Intervjuerna med barnen.....	10
Symptomlistan.....	11
Resultat.....	12
Lek med eld och beteendesympom	12
Eldlekarnas karaktär på låg- och mellanstadiet.....	12
Edlekarnas karaktär på högstadiet.....	12
Beteendesympom och motivet "vill se det brinna "	15
Diskussion.....	18
Referenser	20

Sammanfattning

Sextio grundskoleelever (7-16 år) intervjuades individuellt i hemmet av psykolog. Intervjun utgick från ett frågeformulär avseende upplevelser och erfarenheter av eld som barnen fyllt i ca 1 år tidigare. Barnens mödrar intervjuades enskilt vid samma tillfälle utifrån Höök och Cederblads beteendesymptomformulär. Studien ingår i en större undersökning om barn och bränder. Resultaten visade att ju mer externaliserade och aggressiva beteendeavvikelser barnen och ungdomarna har desto mer frekvent och mer kvalificerat eldar de. Bland de 7-12 år gamla barnen fanns också ett samband mellan tillbakadragenhet och kvalificerat eldande. Resultaten tyder på att eldlekar lätt utnyttjas som ett generellt uttryck för psykisk belastning hos barn upp till puberteten. Förpuberteten framstår som en period då förebyggande åtgärder kan sättas in med största effekt. Vidare ger studien stöd för en indelning i 3 huvudgrupper av barn som eldar mer eller mindre tillfälligt och vådligt och som kan förväntas vara i olika grad mottagliga för åtgärder i syfte att minska eldandet: (1) de tidigt debuterande och stabilt asociala med uttalat låg kontroll och aggressivitet. Dessa fåtal barn torde inte alls eller marginellt påverkas av interventioner; (2) de personlighetsmässigt underkontrollerade. Vid belastning utvecklar dessa barn externaliserade eller kombinationer av externaliserade och internaliserade beteendeavvikelser. De bör vara mottagliga för intervention; (3) ungdomar som är tillfälligt asociala under en period kring puberteten. Här finns alla personlighetstyper representerade. De bör vara mottagliga för intervention åtminstone på så sätt att de väljer andra uttryck för sin "asocialitet".

Sedan några år tillbaka bedrivs forskningsprojektet "barn och bränder" vid Psykologiska Institutionen, Lunds Universitet. Projektet leds av fil. dr. Yvonne Terjestam i samarbete med prof. Olof Rydén och initierades av Räddningsverket 1994.

Nyckelord: externalisering, internalisering, lek med eld, skolelever, pubertet

Inledning

Asociala störningar är de vanligast förekommande beteendeproblemen bland barn (Loeber & Schmalings, 1985). De kan ta sig vitt skilda uttryck som t. ex. fysisk aggression, stöld, eldsanläggning och vandalisering. Empiriska studier visar att dessa olika beteenden kan ingå i två olika syndrom; *öppet konfrontativt*, respektive *dolt eller förtäckt asocialt beteende* (Patterson, 1982). Eldsanläggning bland barn bedöms ofta tillhöra det senare syndromet liksom t. ex. stöld. Patterson (1982) antog därför att eldsanläggning är vanligare bland barn som stjäler. Detta bekräftades av Loeber & Schmalings (1985) metaanalys av 28 barnpsykopatologiska studier. Man fann en övergripande dimension där den ena polen bestod av hyperaktivitet, impulsivitet, konfrontativt och öppet asocialt beteende (t. ex. vredesutbrott och fysisk aggression) och den andra polen av dolt eller undandragande asocialt beteende (stöld, skolk, eldsanläggning, drogmissbruk, gängbildning med likasinnade samt rymning hemifrån).

I studier av barns och ungdomars brottsliga eller i övrigt asociala beteende är det väsentligt att beakta både dess *föränderlighet* och *stabilitet*. Förändringar betingas av barnets utveckling och av specifika livshändelser (Loeber & Farrington, 1994), och stabiliteten av dess personlighet (Chess & Thomas, 1993). Eftersom uppväxttiden innebär genomgripande förändringar på alla plan kan det vara svårt att upptäcka en underliggande kontinuitet i ett till synes plötsligt förändrat beteendemönster. Samtidigt kan, i ett långt perspektiv, en kanske dramatisk asocialitet vara begränsad till en relativt kort period. I själva verket har man funnit att barn och ungdomars asocialitet kan delas upp i en temporär och en stabil typ med olika psykologisk och social bakgrund (American Psychiatric Association, 1994; Moffit, 1993). Den "temporära" gruppen består av ungdomar vars asocialitet begränsas till tonåren och där orsaksfaktorerna är specifika för denna utvecklingsfas. I denna grupp har man funnit en ökning av icke aggressiv beteendestörning (Kazdin 1995).

I motsats till de temporärt brottsliga ungdomarna står de vars brottsliga bana efter hand utvecklas till en livsstil. Här står orsaksfaktorerna att

finna i en medfödd personlighetsdisposition som ofta samverkar med ogynnsamma uppväxtvillkor. Denna typ av kontinuerlig asocialitet startar redan i småbarnsåldern. I denna grupp är också aggressiva handlingar vanligare än i den förra gruppen. Flickorna utgörs av en liten minoritet i denna grupp kontinuerligt brottsliga medan könsfördelningen är relativt jämn i den icke aggressiva gruppen (Kazdin, 1995).

Kontinuerlig asocialitet beräknas utövas av 5-10% av den manliga befolkningen medan de som är mer eller mindre gravt asociala enbart under tonåren, omfattar en stor majoritet av alla ungdomar, kanske 85% om man inkluderar tillfälliga kriminella handlingar som inte når till myndigheternas kännedom (Moffit, 1993; Rutter m. fl., 1994). Av dessa blir nästan alla normalt laglydiga medborgare medan de fortfarande är tonåringar. En orsak till deras asocialitet kan sökas i det förhållandet att de blir biologiskt vuxna flera år innan samhället ser dem som sådana. De söker därför metoder att markera att de inte längre är barn. När sådana inte tillhandahålls av vuxna lär de av jämnåriga avvikare, ofta de habituellt asociala (Moffit, 1993).

Vilka *personlighetsdrag* karakteriserar då asociala barn och ungdomar? Genom att klassificera 508 barn (medelålder 13 år) utifrån Fem-faktormodellen ("The Big five": extraversion, agreeableness, conscientiousness, emotional stability, openness to experience (Goldberg, 1993)) och med avseende på förmåga till flexibilitet och kontroll, fann Robins m. fl. (1996) belägg för tre huvudtyper av personlighet: *överkontrollerade* (relativt hämmade, hänsynsfulla, samvetsgranna och känsliga), *underkontrollerade* (relativt impulsiva, självcentrerade och konfrontativa) och *trygga/flexibla* ("resilient", säkra, pålitliga, öppna). Dessa visade olika grad och art av psykologiska avvikelser. Internaliserade symptom (t. ex. psykosomatik) var vanligast (45%) i den *överkontrollerade* gruppen. Ingen i denna grupp visade externaliserade symptom (t. ex. impulsivitet, aggressivitet) och endast 7% en blandning av båda. Bland de *underkontrollerade* barnen visade 37% externaliserade symptom, 46% en blandning av båda och inga internalisering. Här var alltså endast 17% symptomfria. I den *trygga/flexibla* gruppen var däremot 74% symptomfria medan

internaliserade symptom fanns hos 11%, externaliserade hos 7% och båda hos 8%.

Den underkontrollerade gruppen är den kanske mest intressanta här. Barnen i denna grupp visade en hög procent avvikelser totalt och många visade brokiga symptombilder med inslag av både externalisering och internalisering. I denna grupp fanns mest skolproblem och också mest brottslighet. Nio procent i gruppen underkontrollerade hade ägnat sig åt grov brottslighet. Motsvarande siffror i grupperna överkontrollerade och trygga/flexibla var 2,5% och 4%.

Uppdelningen i över- och underkontrollerade barn som visar internaliserade respektive utagerande psykologiska symptom har en motsvarighet i öppet- respektive förtäckt asocialt beteende. De utagerande formerna av asocialitet är ofta kopplade till impulsivitet och aggressivitet som är mycket stabila drag hos individen och t.o.m. har kunnat beläggas i flera generationer (Magnusson, m. fl., 1994; Kazdin, 1995; Lytton, 1990). Sättet att hantera aggressivitet förefaller även att vara en nyckelfaktor som spelar in även när det gäller överkontrollerade barn. Hos dessa kan asocialt beteende ibland vara uttryck för hämmad aggressivitet som riktas inåt och tar sig självdestruktiva former.

I undersökningar av mer avancerade eldsanläggare, ungdomar som gripits av polis eller varit föremål för sociala utredningar, finner man ofta att dessa karakteriseras av ett aggressivt beteendemönster och av hyperaktivitet (Kolko, 1985). Här finns också en stor övervikt av pojkar. Man finner ofta en kombination av dålig uppväxtmiljö, dåliga kamratrelationer och en tidigt utvecklad och mångformig asocialitet. Dessa eldsanläggare tillhör uppenbart den stabilt asociala gruppen som beskrivits ovan.

Att aggressivitet och impulsivitet så ofta kan kopplas till asocialt beteende är inte förvånande eftersom dessa karaktärsdrag lätt leder till konfrontation med människor som representerar samhällets regler, i första hand föräldrar och lärare. Detta gäller även när dessa karaktärsdrag inte är så utpräglade att de har klinisk valör; även barn

som är ivriga, spontana och utåtriktade löper större risk att hamna i konflikter med auktoriteter och att reagera oöverlagt, än sådana barn som är mer försiktiga och eftertänksamma (se också Gottfredson & Hirschi, 1994). Det är rimligt att anta att de också oftare anlägger våld genom oförsiktighet. Våra kunskaper om sådana, "normala" barns eldande är emellertid mycket bristfälliga; nästan alla tidigare studier på detta område har gjorts på barn som blivit föremål för samhällets ingripande genom polis eller sociala myndigheter.

Syftet med föreliggande undersökning var att i en grupp barn och ungdomar 7 till 16 år gamla, undersöka eventuella samband mellan mer eller mindre frekvent eldande och typ av beteendesymptom som de beskrivs av deras mödrar. Eftersom det är en icke-klinisk grupp som studeras användes en symptomskala som differentierar mellan beteendeavvikelser som inte når klinisk nivå.

Metod

Sextio barn (32 elever på låg- och mellanstadiet samt 28 elever på högstadiet) och deras mödrar intervjuades enskilt i hemmet av en psykolog. Urvalet skedde genom att den ursprungliga gruppen, bestående av 736 barn, delades in i 3 grupper utifrån sina svar på ett frågeformulär om eld som de besvarat 12 månader tidigare (Terjestam & Rydén, 1995a): barn som inte lekte med eld, barn som ofta lekte med eld samt barn som uppvisade inkonsistenser i frågeformuläret (t. ex. barn som angett både att de aldrig lekte med eld och att de ofta gjorde det). De 60 barnen valdes därefter slumpvis från dessa 3 grupper. Tolv av dessa elever fick ersättas med andra, i första hand för att de inte ville medverka i undersökningen, men det förekom också att någon av föräldrarna inte ville ställa upp eller att barnen inte gick att nå. En granskning av bortfallet visade att 6 av dessa 12 elever tillhörde den grupp som ofta lekte med eld, 5 tillhörde gruppen som uppvisade inkonsistenser i frågeformuläret och 1 tillhörde den grupp som inte lekte med eld. Bara 4 av dessa tolv var barn i låg- eller mellanstadiet medan övriga 8 var ungdomar i högstadiet (5 av dessa 8 tillhörde gruppen "inkonsistenser", 3 gruppen som ofta lekte med eld och inga den grupp som inte hanterade eld). Sålunda karakteriseras bortfallet

dels av en viss övervikt av ungdomar i högstadiet och dels av en stark övervikt av barn som hanterar eld.

Frågorna till barnen gällde deras upplevelser och erfarenheter av eld. Mödrarna intervjuades utifrån Höök & Cederblads reviderade beteendesymptomlista (1994) och fick också svara på frågor om barnens kunskap, attityd och beteende i relation till eld.

Föreliggande studie är en del i ett större forskningsprogram. För en utförlig beskrivning av metoder och tillvägagångssätt se Terjestam (1996b) samt Terjestam & Rydén (1995a, 1995b).

Statistiska metoder som använts är ensidig ANOVA och Fishers PLSD.

Intervjuerna med barnen

De 60 intervjuade skolbarnen tillfrågades om hur ofta de leker med eld samt vad denna lek består i. De barn som i frågeformuläret angett att de leker med eld för att de "vill se det brinna", ombads att utveckla vad de menade med detta. De intervjufrågor som behandlas rör således främst frekvens av- och motiv till eldlekar.

Utöver barnens egna uppgifter om hur ofta de leker med eld gjordes i samband med analysen av materialet, en kvalitativ bedömning av deras sätt att hantera eld. Underlaget för bedömningen utgjordes dels av intervjun och dels av deras svar på frågeformuläret. Barnen delades därefter in i 3 grupper: (1) de som aldrig eller någon enstaka gång leker med eld; (2) de som leker med eld ibland eller ofta men som hanterar eld på ett icke avancerat sätt eller barn som har orsakat en allvarlig incident men därefter upphört med sina eldlekar; samt (3) de som leker med eld på ett avancerat sätt. Som avancerad eldlek räknas att använda bensin eller andra kemikalier vid eldsanläggning, att vid upprepade tillfällen anlägga vådlig eld, att ha orsakat en incident men ändå fortsatt att leka vådligt med eld eller att ha orsakat fler än en väsentlig incident vid lek med eld.

Symptomlistan

För att mäta eventuella problembeteenden hos barnen intervjuades mödrarna utifrån Höök och Cederblads symptomlista (1994). Denna består av 43 operationellt definierade beteendesymptom som poängsätts och summeras till 9 dimensioner vilka erhållits genom faktoranalys: Externalisering (ex. överdriven självkänsla, hyperaktivitet, uppmärksamhetssökande); Internalisering (ex. underaktivitet, blyghet, dålig självkänsla, depressivitet); Påflugenhets (ex. påflugens kamratkontakt, dålig koncentrationsförmåga, distanslöshet); Aggressivitet (ex. trotsighet, labilitet, aggressivitet); Aktiv asocialitet (ex. okänslighet, lögnaktighet, stöld); Passiv asocialitet (skolskolk, rymning, missbruk); Tillbakadragenhet (ex. underaktivitet, dålig självhävdelse, avvaktande kamratkontakt); Ängslan/psykosomatik (ex. sömnrubbingar, nervös huvudvärk, tvångs-handlingar) samt Kamratproblem (ex. mobbning eller hackkyckling, påflugens eller avvaktande kamratkontakt). Därutöver tillkommer ett sammantaget mått på total symptombelastning.

De 9 dimensionerna ingår i 2 övergripande dimensioner av beteendeproblem, externalisering respektive internalisering. I symptomlistan omfattar externalisering 17 utagerande symptom och internalisering 15 symptom av inåtvänd karaktär. Var och en av de övriga 7 dimensionerna består av 3 till 9 symptom. Intervjun görs i form av fria frågor. Validitet och reliabilitet hos symptomlistan har befunnits vara hög (Cederblad & Höök, 1991; Höök & Cederblad, 1994).

Resultat

Lek med eld och beteendesympptom

Eldlekarnas karaktär på låg- och mellanstadiet

Det finns signifikanta samband mellan eldlekarnas karaktär och beteendesympptomen externalisering, aggressivitet och tillbakadragenhet bland barn på låg- och mellanstadiet (Tabell 1). Parvisa jämförelser av grupperna visar att barn som leker med eld men inte på ett avancerat sätt är mer externaliserande än de som inte leker med eld ($p < 0,01$). De barn som hanterar eld på ett avancerat sätt är både mer externaliserande ($p < 0,01$), mer aggressiva ($p < 0,01$), och även mer tillbakadragna ($p < 0,01$) samt totalt sett mer symptombelastade än de som inte leker med eld. I jämförelse med de barn som ofta leker med eld men inte på ett avancerat sätt är de avancerade eldarna mer tillbakadragna ($p < 0,005$) och tenderar att vara mer internaliserande ($p = 0,07$). Detta visar att de barn som leker avancerat med eld på låg- och mellanstadiet kan indelas i två grupper: de som är mer aggressiva och utagerande samt de som är mer tillbakadragna och som tenderar att vara mer inåtvända (Tabell 1, Figur 1).

Eldlekarnas karaktär på högstadiet

ANOVA analysen (Tabell 2) visar att det bland högstadiebarnen finns signifikanta samband mellan kvalitet på eldlek och beteendesympptomen externalisering och asocialitet. Fishers PLSD visar att de ungdomar som leker med eld på ett avancerat sätt är mer asociala ($p < 0,02$) och mer externaliserande ($p < 0,01$) än de som inte hanterar eld. De är också mer asociala ($p < 0,05$) än de som leker med eld på ett icke-avancerat sätt och tenderar att vara totalt mer symptombelastade än alla övriga barn (grupp 3 < 2, $p = 0,057$; grupp 3 < 1, $p = 0,061$) (Figur 2).

Tabell 1. Samband mellan beteendesymptom (beroende variabel) och eldlekarnas karaktär (oberoende variabel) bland barn på låg- och mellanstadiet. Ensidig ANOVA, $df = 2$. Nivåer: leker aldrig eller sällan med eld ($n=8$); leker frekvent med eld men ej på ett avancerat sätt ($n=18$); leker med eld på ett avancerat sätt ($n=6$).

Dimension	F-värde	P-värde
Externalisering	3,9	0,03
Internalisering	1,8	0,07
Aggressivitet	3,9	0,03
Aktiv asocialitet	1,5	-
Passiv asocialitet	0,1	-
Påflugenhets	1,4	-
Tillbakadragenhet	5,7	0,01
Ängslan	0,2	-
Kamratproblem	1,8	-
Totalt mått	3,4	0,05

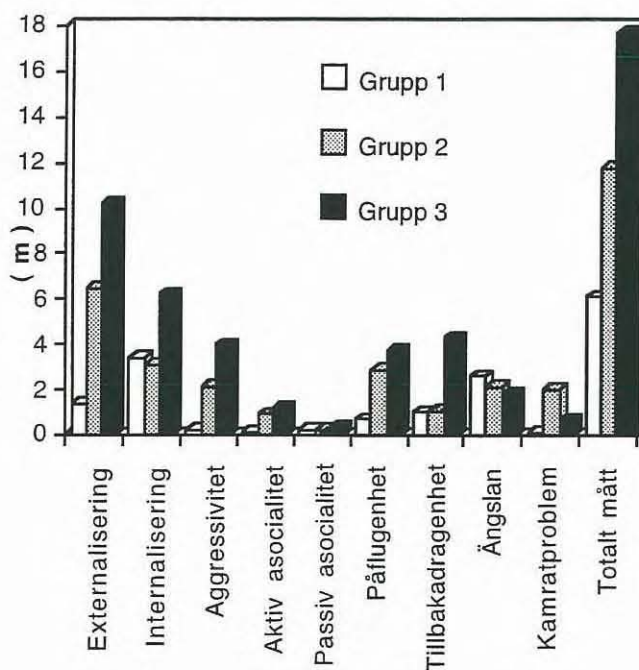

Fig. 1. Beteendesymptom (medelvärden) bland barn i låg- och mellanstadiet som aldrig eller sällan leker med eld (grupp 1), som leker med eld men ej avancerat (grupp 2) samt som leker med eld på ett avancerat sätt (grupp 3).

Tabell 2. Samband mellan beteendesymptom (beroende variabel) och eldlekarnas karaktär (oberoende variabel) bland högstadieungdomar. Ensidig ANOVA, $df = 2$. Nivåer: leker aldrig eller sällan med eld ($n=8$); leker frekvent med eld men ej på ett avancerat sätt ($n=13$); leker med eld på ett avancerat sätt ($n=7$).

Dimension	F-värde	P-värde
Externalisering	3,4	0,05
Internalisering	1,7	-
Aggressivitet	1,8	-
Aktiv asocialitet	4,4	0,02
Passiv asocialitet	1,3	-
Påflugenhet	1,6	-
Tillbakadragenhet	1,6	-
Ängslan	1,1	-
Kamratproblem	0,9	-
Totalt mått	2,5	0,06

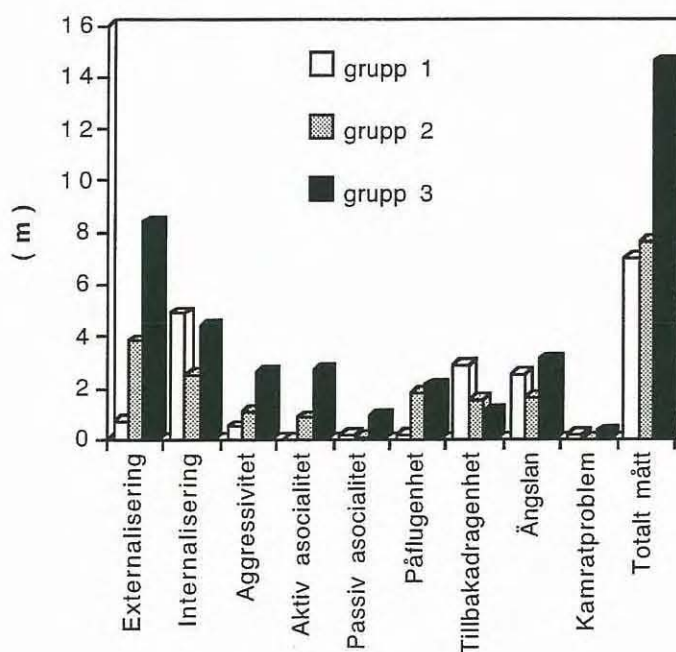

Fig. 2. Beteendesymptom (medelvärden) bland ungdomar i högstadiet som aldrig eller sällan leker med eld (grupp 1), som leker med eld men ej avancerat (grupp 2) samt som leker med eld på ett avancerat sätt (grupp 3).

Bland högstadieeleverna är således asocialitet tydligt utmärkande för de elever som eldar avancerat medan externalisering snarare förefaller vara en faktor som bidrar till eldandets omfattning. Externaliserande symptom är däremot ett dominerande drag hos 6-12 år gamla barn som leker med eld (jfr Tabell 1).

Bland högstadieungdomarna finns inga symptom som differentierar inom gruppen avancerade "eldare", vilket är fallet bland låg- och mellanstadiebarnen. Det förefaller alltså som om eldlekar bland barn i låg- och mellanstadiet lätt blir ett generellt uttryck för psykisk belastning medan det bland ungdomarna i högstadiet finns en mer renodlad koppling mellan avancerad eldlek och beteendesympptom med asociala förtecken.

Beteendesympptom och motivet "vill se det brinna "

I en tidigare studie har vi visat att de ungdomar som anlägger eld för att de "vill se det brinna" också leker med eld oftare än andra (Terjestam & Rydén, 1995b). När dessa ungdomar (n=18) jämfördes med övriga avseende beteendesympptom framkom att de är mer externaliserande ($p < 0,05$) och mer påflugna ($p < 0,02$) än övriga ungdomar.

Eftersom det övergripande motivet "vill se det brinna" inrymmer olika typer av upplevelser (Terjestam, 1996) ("det är vackert", 10 elever; "det är intressant", 8 elever; det är kul att se elden förstöra/förvandla", 15 elever; "det är en utmaning - man vill se om man lyckas", 8 elever) korrelerades dessa med de olika personlighetskaraktäristika som definieras i beteendesympptomlistan. Resultaten visar att flertalet av de olika aspekterna av motivet "vill se" är kopplade till utagerande symptom (Tabell 3 och 4).

De ungdomar som vill se det brinna eftersom de tycker eld är intressant (n=8) är mer påflugna än övriga ungdomar ($p < 0,05$) och är också totalt sett mer symptombelastade ($p < 0,05$). Det finns inga signifikanta

skillnader i symptombelastning mellan de som uppgav att de tyckte elden var en utmaning (n=5) och övriga ungdomar.

Tabell 3. Skillnader i beteendesyntom (beroende variabel) mellan de högstadieelever som angav (n=10) respektive inte angav (n=18) att eld är vackert att se på, som motiv (oberoende variabel) till att tända eld. Ensidig ANOVA. Medelvärde (m) och standardavvikelse (sd) anges för varje grupp.

Dimension	Eld är vackert (n=10)				df	F	p ²
	Ja		Nej				
	m	sd	m	sd			
Externalisering	8,1	8,2	1,9	3,2	1	8,18	0,01
Internalisering	3,3	3,2	3,8	3,4	1	0,17	-
Aggressivitet	2,1	3,1	0,9	1,5	1	2,03	-
Aktiv asocialitet	2,3	2,7	0,4	1,0	1	7,07	0,01
Passiv asocialitet	0,8	1,4	0,1	0,5	1	3,71	0,07
Påflugenhets	3,2	3,0	0,1	0,1	1	12,42	0,002
Tillbakadragenhet	0,7	0,9	2,4	2,4	1	4,57	0,05
Ängslan	2,8	2,5	1,9	2,2	1	0,87	-
Kamratproblem	0,0	0,0	0,2	0,7	1	1,16	-
Totalt mått	13,6	10	6,7	5,1	1	5,83	0,03

Tabell 4. Skillnader i beteendesymptom (beroende variabel) mellan de högstadieelever som angav (n=15) respektive inte angav (n=13) att de vill se saker försvinna, som motiv (oberoende variabel) till att tända eld. Ensidig ANOVA. Medelvärde (m) och standardavvikelse (sd) anges för varje grupp.

Dimension	Vill se saker försvinna (n=15)						
	Ja		Nej		df	F	p ²
	m	sd	m	sd			
Externalisering	7,2	7,2	0,5	0,8	1	11,04	0,003
Internalisering	3,3	3,3	4,1	3,3	1	0,42	-
Aggressivitet	2,2	2,7	0,3	0,6	1	6,17	0,02
Aktiv asocialitet	1,9	2,5	0,1	0,3	1	7,27	0,01
Passiv asocialitet	0,5	1,2	0,1	0,6	1	1,11	-
Påflugenhets	2,6	2,7	0,1	0,6	1	10,49	0,005
Tillbakadragenhet	0,9	1,2	2,8	2,6	1	6,15	0,02
Ängslan	2,5	2,7	1,9	1,8	1	0,47	-
Kamratproblem	0,1	0,5	0,1	0,6	1	0,01	-
Totalt mått	12,1	9,3	5,8	3,8	1	5,32	0,03

Diskussion

Resultaten visar att ju mer externaliserade och aggressiva beteendeavvikelser barnen och ungdomarna har enligt intervjuer med deras mödrar, desto mer frekvent och mer kvalificerat eldar de. Dessa samband tyder på att merparten av de här studerade eleverna som eldar avancerat kan klassificeras som utagerande, öppet konfrontativa, och att de personlighetsmässigt tillhör kategorin underkontrollerade. Bland högstadieeleverna fanns också starka kopplingar mellan utagerande former av asocialitet och avancerad eldhantering men inga samband med förtäckt asocialitet eller tillbakadragenhet, vilket var fallet i låg- och mellanstadiet.

Dessa resultat överensstämmer med de från studier på kriminella och omhändertagna barn och ungdomar som visar att eldsanläggning i barndomen är en del av ett beteendemönster som associeras till beteendestörningar, främst utagerande och okontrollerat beteende (Heath, m. fl. 1983; Sackheim & Osborn, 1994; Sackheim m. fl., 1985). Sambandet externalisering - eldande gäller således även på subkliniska nivåer och kan alltså generaliseras till normalt eldande hos normala barn, dvs sådant eldande som förekommer i icke-kliniska och av myndigheter ej identifierade barn och ungdomar.

Bland barnen på låg- och mellanstadiet bekräftades även hypotesen att en del av de barn som eldar vådligt tillhör den grupp som snarare är benägna till asocialitet i förtäckt form som t.ex. att stjäla eller skolka (Loeber & Schmaling, 1985; Patterson, 1982).

Man kan förvänta sig att de flesta "eldarna", alltså även de mer kvalificerade, i en grupp "normala" skolelever, spontant kommer att upphöra med eldlekar och eldsanläggning. Anledningen till detta är att den lilla gruppen på 5 - 10% stabilt kriminella torde vara fåtaligt om än alls representerad i en studie av en normalgrupp elever.

Resultaten belyser vikten av att studera eldsanläggning i ett utvecklingsperspektiv där hänsyn tas till att eldlekar tar sig olika uttryck

och drivs av olika motiv i olika åldrar. Genom att eldlekar är en så vanlig "beteendeavvikelse" kan det lätt utnyttjas som ett generellt uttryck för psykisk belastning hos barn upp till puberteten och man kan därför i dessa åldrar finna belägg för flera olika personlighetstyper bland de barn som anlägger eld. Hos de introverta och tillbakadragna barnen tar sig troligen psykisk belastning, vid tiden för puberteten, andra uttrycksformer. Detta antagande bekräftas av att de studier som funnit belägg för två olika typer av eldsanläggare gäller barn snarare än ungdomar: Vandersall & Wiener (1970) studerade barn mellan 4 och 11 år och fann att eldsanläggare var antingen kompulsiva eller impulsiva. Siegelman och Folkman (1971), som förefaller ha undersökt yngre barn, fann två typer av eldsanläggare: överkontrollerade respektive utagerande.

Mot bakgrund av att det stora flertalet ungdomar under puberteten visar någon form av asocialt beteende, kan även trygga/flexibla individer vara representerade bland de som leker med eld. Vi kan då hypotetiskt urskilja 3 huvudgrupper av barn som eldar mer eller mindre tillfälligt och vådligt och som kan förväntas vara i olika grad mottagliga för åtgärder i syfte att minska eldandet:

1. De tidigt debuterande och stabilt asociala. Deras uttalade låga kontroll och aggressivitet är sannolikt komplext, både biologiskt och socialt determinerad. De tillhör en mycket liten grupp som inte alls eller marginellt påverkas av interventioner.
2. De personlighetsmässigt underkontrollerade som också kan antas elda av nyfikenhet och experimentlusta mer än andra barn, d. v. s. utan att det kan rubriceras som beteendeavvikelser. Vid belastning utvecklar dessa barn externaliserade eller kombinationer av externaliserade och internaliserade beteendeavvikelser. Hit hör också eldande. De bör vara mottagliga för intervention.
3. Den 3:e gruppen omfattar ungdomar som är tillfälligt asociala som ett normalt uttryck för strävan mot autonomi och avgränsning mot vuxenvärlden. Här finns alla personligheter representerade, dvs både

under- och överkontrollerade samt trygga/flexibla. Det är dock sannolikt att de underkontrollerade är överrepresenterade också i denna blandgrupp. Även dessa bör vara mottagliga för intervention åtminstone på så sätt att de väljer andra uttryck för sin "asocialitet".

Resultaten pekar mot tiden kring förpuberteten som den period då förebyggande åtgärder kan sättas in med största effekt. Eldlekar florerar då som uttryck både för nyfikenhet, experimentlusta och som tecken på psykisk belastning, i synnerhet bland barn med underkontrollerad psykologisk profil, men har ännu inte i någon större utsträckning blivit ett medel i pubertetens frigörelseprocess.

Referenser

Achenbach, T. M. (1993). Taxonomy and comorbidity of conduct problems: evidence from empirically based approaches. *Development and Psychopathology*, 5, 51-64.

American Psychiatric Association (1994). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders* (4th ed.) Washington, DC: Author.

Cederblad, M. & Höök, B. (1991). Östgötastudien: Stressfaktorer och beteendestörningar hos barn på 80-talet. *Rädda Barnens Rapportserie*, 1.

Chess, S. & Thomas, A. (1993). Continuities and discontinuities in temperament. In L. Robins & M. Rutter (eds.), *Straight and devious pathways from childhood to adulthood* (pp. 205 - 220). Cambridge: Cambridge University Press.

Farrington, D. Loeber, R. & van Kammen, W. (1993). Long-term criminal outcomes of hyperactivity-impulsivity-attention deficit and conduct problems in childhood. In L. Robins & M. Rutter (eds.), *Straight and devious pathways from childhood to adulthood* (pp. 62-81). Cambridge: Cambridge University Press.

- Goldberg, L. R. (1993). The structure of phenotypic personality traits. *American Psychologist*, **48**, 26-34.
- Gottfredson, M. R. & Hirschi, T. (1994). A general theory of adolescent problem behaviour: problems and prospects. In Ketterlinus, R. & Lamb, M. (Eds.), *Adolescent problem behaviors & issues research* (pp 41-56). Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Association.
- Kazdin, A. (1995). *Conduct disorders in childhood and adolescence* (2nd ed.). New York: Sage publications.
- Kolko, D. (1985). Juvenile firesetting: a review and methodological critique. *Clinical Psychology Review*, **5**, 345-376.
- Loeber, R. & Schmalings, K., (1985). Empirical evidence for overt and covert patterns of antisocial conduct problems: a metaanalysis. *Journal of Abnormal Child Psychology*, **13**(2), 337-352.
- Loeber, R. & Farrington, D. (1994). Problems and solutions in longitudinal and experimental treatment studies of child psychopathology and delinquency. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, **62**(5), 887-900.
- Lytton, H. (1990). Child and parent effects in boys' conduct disorder. a reinterpretation. *Developmental Psychology*, **26**(5), 683-697.
- Magnusson, D., af Klintberg, B. & Stattin, H. (1994). Juvenile and persistent offenders: behavioral and physiological characteristics. In Ketterlinus, R. & Lamb, M. (Eds.), *Adolescent problem behaviors & issues research* (pp 81-91). Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Association.
- Moffitt, T. (1993). Adolescence-limited and life-course-persistent antisocial behavior: a developmental taxonomy. *Psychological Review*, **100**(4), 674-701.
- Patterson, G. R. (1982). *Coercive family process*. Eugene, Ore.: Castilia.

- Robins, R., Oliver, J., Caspi, A. & Moffit, T. (1996). Resilient, overcontrolled and undercontrolled boys: three replicable personality types. *Journal of Personality and Social Psychology*, **70**(1), 157-171.
- Rutter, M., Harrington, R., Quinton, D. & Pickles, A. (1994). Adult outcome of conduct disorder in childhood: implications for concepts and definitions of patterns of psychopathology. In Ketterlinus, R. & Lamb, M. (Eds.), *Adolescent problem behaviors & issues research* (pp 57-80). Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Association.
- Sackheim, G.A., Vidor, M. G., Gordon, M. & Helprin, L. (1985). A psychological profile of juvenile firesetters in residential treatment. *Child Welfare*, **LXV**(5), 453-476.
- Sackheim, G.A. & Osborn, E. (1994). *Firesetting Children: Risk Assessment and Treatment*. Washington: Child Welfare League of America Inc.
- Siegelman, E. Y. & Folkman, W. S. (1971). *Youthful firesetters: an exploratory study in personality and background*. Springfield, USDA Forest Service Research Note PSW-230.
- Terjestam, Y. & Rydén, O. (1995a). Eldlekar och eldsanläggelse bland 7-16 år gamla barn. Frekvenser och utvecklingsmönster i en normalpopulation *FOU Rapport P21-109*. Räddningsverket: Karlstad.
- Terjestam, Y. & Rydén, O. (1995b). Varför leker barn med eld? Samband mellan eldlekar, motiv och självbild hos 736 grundskoleelever. *FOU Rapport P21-108*. Räddningsverket: Karlstad.
- Terjestam, Y. (1996b). Eldlekar bland barn och ungdomar: en intervjubaserad studie av barn och deras mödrar. *FOU Rapport P21 - 160/96*. Räddningsverket: Karlstad.
- Vandersall, T. A. & Wiener, J. M. (1970). Children who set fires. *Archives of General Psychiatry*, **22**, 63-71.

Räddningsverket, 651 80 Karlstad

Telefon 054-10 40 00, telefax 054-10 28 89. Internet <http://www.srv.se>

Beställningsnummer: P21-171/97. Telefon 054-10 42 86, telefax 054-10 42 10

ISBN 91-88890-73-2